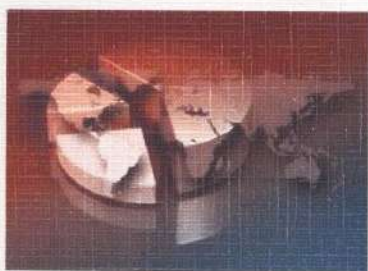

СВІТОГОСПОДАРСЬКА ДИСПРОПОРЦІЙНІСТЬ: особливості, тенденції, вплив на економіку України

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДУ "ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ"

Світогосподарська диспропорційність: особливості, тенденції, вплив на економіку України

Наукова доповідь

За редакцією
чл.-кор. НАН України
Л.В. Шинкарук

© Національна академія наук України, 2012
© ДУ "Інститут економіки та прогнозування"
НАН України, 2012

ISBN 978-966-02-6071-1

В.В. Герасимчук
в.о. директора
Інституту економіки та прогнозування НАН України

УДК [330.342.3+338.2](477)
ББК 65.9(4Укр)-56
С 24

Автори:

Шинкарук Л.В. (розділ 1, розділ 2, п. 4.1); Барановська І.В. (п. 3.2); Бобух І.М. (п. 2.4); Вдовічен А.А. (п. 1.1), Венгер Л.А. (п. 4.4); Волощенко-Холда Л.Ю. (п. 3.2); Гахович Н.Г. (п. 4.5); Голюкова Т.В. (п. 5.1); Ілляша С.Н. (п. 3.2); Кіндзерський Ю.В. (п. 3.3); Кіреєв С.І. (п. 1.2); Левчук Н.І. (п. 4.1); Луцков В.О. (п. 4.2); Москвіна О.Д. (розділ 2, п. 4.1), Москвін О.О. (розділ 2, п. 4.1); Мусіна Л.А. (п. 5.3); Настас О.М. (п. 2.1); Ревенко А.П. (п. 1.1); Снігова О.Ю. (п. 5.2); Чемодуров О.М. (п. 3.1); Якубовський М.М. (п. 4.3).

Рецензенти:

д-р екон. наук, проф. Луніна І.О.
(ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України" – Київ);

канд. екон. наук, заслужений економіст України Жаліло Я.А.
(Національний інститут стратегічних досліджень – Київ).

*Затверджено до друку Постановою Вченої ради
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"
від 16 травня 2012 р. № 64*

С 24

Світогосподарська диспропорційність: особливості, тенденції, вплив на економіку України: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Л.В.Шинкарук ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2012. – 152 с., табл., рис.

ISBN 978–966–02–6671–1

У доповіді розглядаються основні світогосподарські диспропорції, їхній вплив на стан національної економіки у контексті нової господарської парадигми світу (посилення глобалізаційних процесів) та напрями формування відповідної політики економічного зростання України.

Для фахівців у сфері економіки та державного управління, науковців, аспірантів і студентів економічних спеціальностей, а також широкого кола читачів, які цікавляться питаннями економічного розвитку України.

Наукову доповідь підготовлено у рамках НДР «Світогосподарська диспропорційність та політика економічного зростання в Україні».

УДК [330.342.3+338.2](477)
ББК 65.9(4Укр)-56

ISBN 978–966–02–6671–1

© Національна академія наук України, 2012
© ДУ "Інститут економіки та прогнозування
НАН України", 2012

ЗМІСТ

Вступне слово.....	3
Список скорочень.....	4
Розділ 1	
Світогосподарські диспропорції в умовах глобалізації.....	9
1.1. Пропорційність та диспропорційність розвитку економічних систем.....	9
1.2. Глобалізаційні процеси та їхні особливості.....	15
Розділ 2	
Тренди розвитку світової економіки та їхній вплив на макроекономічні пропорції України.....	30
2.1. Україна крізь призму глобалістики.....	30
2.2. Економічна динаміка України та інших країн.....	35
2.3. Пропорції національного валового внутрішнього продукту.....	37
2.4. Диспропорції складових національного багатства України.....	40
Розділ 3	
Структурні характеристики економіки України	46
3.1. Диспропорційність на ринках капіталу.....	46
3.2. Диспропорції зовнішньоекономічної діяльності.....	53
3.3. Особливості інвестиційного клімату в Україні.....	60
Розділ 4	
Тенденції розвитку реального сектора економіки України.....	73
4.1. Структурні зрушення у пропорціях реального сектора.....	73
4.2. Сектор нефінансових корпорацій та капіталоутворення.....	83
4.3. Структурні диспропорції промислового виробництва України.....	86
4.4. Інституційні особливості розвитку національної промисловості.....	90
4.5. Екологізація промислового виробництва як необхідна умова подолання диспропорційності.....	94
Розділ 5	
Фактор глобальних територіальних диспропорцій у світогосподарському розвитку.....	99
5.1. Глобальні територіальні диспропорції та просторовий розвиток України.....	99
5.2. Старопромислові регіони України та їхні особливості.....	105
5.3. Сучасні системи індикаторів добробуту і прогресу: фактори диспропорційності та виклики для політики зростання в Україні.....	110
Додатки	
Додатки до розділу 2.....	117
Додатки до розділу 3.....	127
Додатки до розділу 4.....	133
Додатки до розділу 5.....	147

СВІТОГОСПОДАРСЬКІ ДИСПРОПОРЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1

РОЗДІЛ

1.1 Пропорційність та диспропорційність розвитку економічних систем

Економіка – це війна пропорцій і на сьогодні спостерігається ланцюгова реакція спотворень основних економічних пропорцій, які ідентифікуються як диспропорції і призводять до дисбалансів, тобто диспропорції виступають характеристикою як пропорційності, так і її негативних змін.

Економічна наука, як і весь світ, переживає сьогодні переоцінки цінностей і саме більшою мірою структурні компоненти (пропорції, диспропорції), а не загальні величини дадуть змогу знайти шляхи вирішення кризи моделі глобального економічного розвитку. Беручи до уваги теорію "збалансованого економічного зростання" можна говорити про утримування певних ключових змінних у фіксованому співвідношенні, що робить систему негнучкою, інерційною і неприйнятною до інновацій, оскільки вона створює правила гри за принципом "все або нічого", коли необхідно змінити все або не змінювати нічого. Змінювати все одразу, зберігаючи пропорційні співвідношення, надзвичайно важко і на противагу цьому видатний вчений Йозеф Шумпетер показав, що економічний розвиток також потребує миттєвих змін, які вивільняють дорогу новим і перспективним, і такі зміни уособлюють окремі диспропорції.

Кожна національна економіка потребує як синхронізації, так і певної десинхронізації, але, на жаль, на сьогодні нам не вистачає, як даних, так і системи вимірювань, що дадуть можливість визначити, коли необхідно вийти за межі того чи іншого, оскільки наука "хрономіка" – наука про часову (лагову) узгодженість в економіці – перебуває на стадії становлення і саме категорія диспропорцій може стати одним із показників, які дадуть можливість її розвивати.

За теорією загальної рівноваги пропорційність виступає умовою досягнення повної і часткової рівноваги та нерівноважних станів, причинами двох останніх і є диспропорції, які породжують дисбаланси.

За глибиною дисбаланси розрізняють:

- поверхневі: у структурі попиту та у розподілі доходів;
- глибинні: у моделі економічного зростання та у виробничій структурі.

За рівнями економіки розрізняють пропорції/диспропорції:

– загальноекономічні – характеризують співвідношення окремих сторін, елементів суспільного виробництва;

– міжгалузеві – відображають співвідношення між галузями або комплексними галузями;

– внутрішньогалузеві – це співвідношення у межах однієї галузі;

– територіальні – відображають територіальне розміщення виробничих ресурсів у межах країни, економічне співвідношення економічних районів, регіонів, територіально-виробничих комплексів, а також областей у виробництві та розподілі суспільного продукту.

Пропорції економіки виражають також різні співвідношення в умовах виробництва, розподілу, обміну і споживання, тому критерії класифікації можна згрупувати за такими ознаками:

– за способом економічного і статистичного виміру: матеріально-речові, вартісні;

– за природою кінцевого результату (товар, послуга): матеріальне виробництво, сфера послуг;

– за виробничою структурою: співвідношення сфер виробництва і галузей.

Перераховані пропорції, віддзеркалюють матеріально-речові аспекти національної економіки і іншим важливим аспектом є соціально-економічний критерій класифікації, який передбачає такі пропорції, як співвідношення різних видів власності, соціально-класову структуру зайнятого населення, структуру населення за доходами тощо.

Важливими є економічні пропорції/диспропорції між:

- засобами виробництва і робочою силою;
- різними видами засобів виробництва;
- співвідношення між виробництвом, розподілом, обміном і споживанням;
- нагромадженням та споживанням;
- економічними комплексами, галузями і підгалузями;
- різними типами власності;
- секторами економіки (державним і приватним);

– результатами національного виробництва.
Основною проблемою відтворення економічних систем є формування пропорцій між:

- виробництвом і споживанням;
- підрозділами національного виробництва;
- витратами на виробництво та доходами від реалізації продукту виробництва;
- відшкодуванням спожитого капіталу та нагромадженням;
- споживанням і нагромадженням (заощадженням);
- заощадженнями та інвестиціями.

Питання пропорційності/диспропорційності виражено у зростанні за "золотим правилом", коли під нагромадженням розуміють таку норму заощаджень s , за якої встановлюється стан сталої рівноваги економічної системи з найбільшим рівнем споживання. Суспільство існує для того, щоб споживати плоди економічного розвитку, а не виробляти продукцію лише заради продукції. Тому цілком зрозуміло, що виникає питання про такий сталий рівень запасу капіталу k^* , за якого рівень споживання в країні стає максимальним. Відповідь на це питання дає так зване "золоте правило" нагромадження.

Сучасний етап розвитку економічних систем вимагає поповнення категорійного апарату і, зокрема, визначення терміну диспропорцій як в загальному розумінні, так і стосовно його застосування в економіці, що зумовлене використанням по суті близьких до нього термінів і синонімів.¹

Загалом слова "диспропорції", "диспропорційність" характеризують негативні риси та явища і є антонімами слів "пропорції" і "пропорційність", які здебільшого мають позитивне або нейтральне значення. У найавторитетніших зарубіжних словниках терміни "пропорції" та "пропорційність" визначаються як частка чогось у цілому, або співвідношення одного явища до іншого, гармонійність між частинами¹, причому не обов'язково у числовому виразі. Щодо математичного підходу, то у словниках наводять класичний приклад пропорційності "чотирьох цифр" – $2:6 = 3:9$. Тобто, категорії *диспропорції, диспропорційність, незбалансованість* визначаються як певне відхилення від пропорцій, пропорційності, збалансованості, як намагання досягти пропорційності, незалежно від того, наскільки ці відхилення малі або значні.

Вивчення категорії "диспропорції" вимагає розглянути трактування пропорційності та диспропорційності в економіці. Пропорційність в економіці, за словником кінця радянських часів (термін "диспропорції" в словнику відсут-

ній), тлумачиться таким чином: "В економіці пропорції (від лат. *proportio* – співрозмірність) можна визначити як існуючі співвідношення між елементами, частинами та підрозділами виробництва, галузями економіки, регіонами країни, країнами, які формуються внаслідок соціально-економічного розвитку суспільства та впливу інших (історичних, природних, політичних, науково-технічних тощо) факторів"². У такому контексті, на відміну від диспропорцій (та диспропорційності), вони відносно нейтральні, тобто пропорційність переважно розглядається як відображення стану соціально-економічних явищ в сучасних умовах або в порівнянні з минулим, чи перспективним станом, тобто в двох різних вимірах – *в статичній або в динамічній*.

Загальноприйнятих для економіки кількісних показників, котрі б однозначно давали змогу ідентифікувати позитивність чи негативність впливу диспропорцій, швидше за все не існує, оскільки ті ж самі економічні показники, пропорції можуть розглядатися одними суб'єктами як позитивні, а іншими – як негативні й диспропорційні.

Термін "диспропорційність" почав часто використовуватися у останні роки, але майже всі економічні дослідження, присвячені економіко-математичним моделям, теоретичній статистиці та теорії бухгалтерського обліку і макро- або мікроекономіці більшою або меншою мірою пов'язані з аналізом аспектів диспропорційності, але, окрім диспропорційності, ці явища визначалися і визначаються десятками інших термінів. Праці з макро- або мікроекономіки по суті всі стосуються елементів диспропорційності, незбалансованості, хоча безпосередньо ці терміни майже не використовуються. У радянські часи аналіз зарубіжної економіки, в тому числі і явищ диспропорційності, здебільшого пов'язувався із терміном "криза", а аналіз аналогічних явищ в радянській економіці підпадав під загальний знаменник "дії закону планомірного, пропорційного розвитку".

Щодо характеристики сучасних економічних систем, то навряд чи є сумніви стосовно існування у ній більш ніж достатньо елементів диспропорційності, проте, цей термін майже не вживався до початку фінансово-економічної кризи. Замість нього використовуються десятки близьких до нього термінів, які безпосередньо виражають "диспропорційність"³ – це, наприклад, нестабільність, асинхронність, дефіцит/профіцит Зведеного бюджету, невилати зарплат, пенсій, надмірна зношеність основних фондів, нерівномірність розвитку,

¹ The Concise Oxford Dictionary of Current English / Ed. J. B. Sykes. – London: The Clarendon press, 1984. – 1258 p.; Webster's New World Dictionary of American Language / David B. Guralnik. – N.Y.: Simon and Schuster, 1982. – 1692 p.

² Политическая экономия: Словарь / [сост. Г. В. Донской, Г. И. Либман; ред. М. И. Волкова]. – М.: Политиздат, 1983. – С. 364.

³ Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геєць. – К.: Ін-т екон. та прогнозув., 2000. – 344 с.

нерівність між країнами та регіонами, розрив між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, поляризація доходів населення, значні структурні деформації, негативні зміни у структурі промисловості тощо.

При ознайомленні з західною економічною літературою до 2008 р. відчувається, що проблеми *диспропорційності*, в контексті наголосу та уваги до них, здебільшого поширені в колах економістів, які спеціалізуються на економіко-математичних методах досліджень та меншою мірою на макроекономіці. Тут іще раз необхідно погодитись, що в тією чи іншою мірою вони наявні, присутні майже у всіх соціально-економічних явищах, але переважно розглядаються, аналізуються без спеціального підкреслювання цього терміну. Увага до нього та частота його застосування (мода на його використання) зростає у передкризовий та кризовий періоди 2007–2010 рр. і як певну аналогію можна навести відчутне поширення останнім часом застосування в економічній літературі терміну *ризик*. Вони теж завжди існують і існували, але аналізувалися, коментувалися більш нейтрально, по-іншому, без концентрації "особливої" уваги, без наголосу на них.

В умовах ринкової економіки (як і економіки перехідного періоду), виявлення та усунення, принаймні переважної кількості соціально-економічних диспропорцій в економічній літературі розглядається в контексті *політи* та *пропозиції* і вони детально розглядаються у всіх західних підручниках з макроекономіки⁴.

Набагато важливішими є терміни диспропорційність та незбалансованість у статистичній динаміці. В статичному підході вони застосовуються майже щодо всіх економічних та соціальних явищ, а щодо динаміки, то її можна розподілити на два вектори – перший, який сприяє їх подоланню, другий – який збільшує диспропорційність та незбалансованість, наприклад – якщо темпи збільшення ВВП на душу населення в країнах, які розвиваються, вищі за темпи зростання цього показника у розвинених країнах, то можна говорити про певні тенденції подолання диспропорційності.

Причому, якщо в першій групі країн ці темпи в два-три рази більші, ніж у другій, то це трактується як значні темпи подолання нерівномірності розвитку, а, якщо, скажемо, вони тільки на 10–20% більші, то ми маємо дуже повільні, незначні показники зменшення існуючої диспропорційності.

Отже, значна частина даних, які наводяться у статистичних збірниках України, інших країн, ООН, інших міжнародних організацій можуть розглядатися саме як база для аналізу диспропорційності та незбалансованості численних соціально-економічних показників і в статистичній, і в динамічній.

⁴ Макконнелл Кемпбелл Р. Економіка: Принципи, проблеми и политика : в 2 т. / Кемпбелл Р. Макконнелл, Стэнли Л. Брю ; [пер. с англ.] – [11-ое изд.] – М. : Республика, 1992. – Т. 2. – 400 с. (Глава 22 "Спрос, предложение и эластичность").

Щодо статистичного, кількісного виразу диспропорційності, то одним з найбільш придатних для цього прийомів можна вважати (особливо у відношенні диспропорційності в статистичній – між країнами, регіонами) співвідношення між максимальними та мінімальними значеннями показників, які порівнюються. Приклад цього наводиться нижче при аналізі диспропорцій компонентів індексів людського розвитку. Існують принаймні дві принципові статистичні вимоги до аналізу пропорційності, без урахування яких висновки або взагалі неможливі, або вони будуть неточними та помилковими, і у багатьох випадках цих умов не дотримуються. Перша – мають бути однаковими об'єкти, які порівнюються, друга – міжнародні класифікації щодо порівняння структурної диспропорційності.]

У провідних зарубіжних економічних виданнях звертається особлива увага на необхідність дотримання чітких умов щодо відповідності статистичних даних, що наводяться в статистичних збірниках, або ж при аналізі в економічних дослідженнях – на реалії економічних та соціальних процесів, котрі вони мають відображати, особливо ті, в яких наголос фокусується на диспропорційності.

Так, у документі ПРООН, присвяченому Декларації Тисячоліття, йдеться про необхідність уваги до якості статистичних даних: "Завдання у галузі розвитку у Декларації тисячоліття ясно вказують на необхідність наявності актуальних, достовірних, своєчасних статистичних даних для формування політики, контролю за роботою директивного керівництва, відстеження прогресу та оцінки результатів" Там же йдеться про: "Недооцінювання важливості статистичних даних як засобу підтримки прийнятих рішень" та "на реагування на вирішення нових завдань, зменшення кількості прогалин та невідповідностей щодо своєчасності надання даних", звертається увага, що "статистичні дані можуть бути такими, що їх не можна зіставляти". Проте, незважаючи на значне удосконалення становища в цьому питанні в останні роки, задоволення потреб на базові дані щодо людського розвитку, як і раніше, залишаються не вирішеною проблемою⁵.

Можна навести й інші приклади невідповідності статистичних даних характеристиці диспропорцій в економіці, як на міжнародному рівні, так і більш близьких нам щодо України.

Зокрема, відносно чи не найважливішого макропоказника – індексів змін реального ВВП у розвинених країнах та країнах, які розвиваються, існують значні розбіжності, залежно від того, на чому базується вагова система індексів при зведенні національних даних – на показниках офіційного валютного курсу, чи на паритетах купівельної спроможності (ПКС).

⁵ Human Development Report 2003. Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty. Published for the United Nations Development Programme. – N.Y. : Oxford University Press, 2003. – P. 35.

Ця проблема кілька років тому серйозно обговорювалася Статистичною комісією ООН, була створена спеціальна робоча група для її подальшого поглибленого вивчення.

Загальний висновок відносно цієї проблеми полягає в тому, що статистичні дані щодо характеристики проявів диспропорційності мають аналізуватися з точки зору їх реальності, а не використовуватися чисто механічно. Безумовно, що ця вимога далеко не легка і ці досить складні методологічні та практичні аспекти повинні в першу чергу, розв'язуватися статистичними службами, а не користувачами статистичних даних, проте у деяких випадках протиріччя між реальним становищем та статистичними даними настільки кричущі, що їх не можна не помітити.

Диспропорційність соціально-економічних явищ не є якимось новим проявом процесу історичного розвитку людства, яка з'явилася лише в останні роки у історичній літературі. Починаючи з часів стародавнього світу – древнього Риму, Греції, країн Близького Сходу, Індії, Китаю можна знайти чимало прикладів "диспропорційності" щодо умов життя, тодішньої економіки, торгівлі. Сотні прикладів, котрі характеризують диспропорційність соціально-економічного становища періоду Середньовіччя та початку формування капіталізму, наводяться у відомій тритомній праці французького вченого Фернана Броделя "Економіка повсякденності", перекладеній, до речі, українською та російською мовами.

Із найбільш серйозних, глобальних досліджень, що вийшли в середині минулого сторіччя і заклали фундамент подальшого розвитку та свого роду "спеціалізації" цих досліджень, слід виділити монографію американських авторів подружжя Войтинських "Світове населення і виробництво. Тенденції та перспективи"⁶. Характеризуючи споживчі потреби населення, вони зазначають, що "у нашій Західній цивілізації потреби, – реальні або уявні не мають обмежень. Задоволення одних бажань викликає та стимулює нові бажання. Ця незадоволеність потреб має подвійний наслідок: основу для динамічного розвитку існуючої соціально-економічної системи та формування загального усвідомлення незадоволеності"⁷, аргументовані статистичними даними, котрі яскраво характеризують подекуди вражаючі диспропорції у споживанні продуктів сільсько-господарського походження.

Серед численних зарубіжних досліджень, присвячених різним аспектам диспропорційності, не можна не згадати і принципово нові підходи щодо методології та практики порівняння ВВП/ВНП та його компонентів (за кінцевим ви-

користанням) між країнами не за офіційними валютними курсами, а на базі (ПКС) національних валют по відношенню до американського долара. Це колективне дослідження, яке спільно виконувалося трьома установами, – Статистичним департаментом Секретаріату ООН, Світовим Банком та Пенсільванським університетом⁸. Результати виявили значні розбіжності між душевим рівнем основного макропоказника ВНП, який з 1967 р. було замінено на ВВП за офіційними валютними курсами та ПКС, особливо щодо основних компонентів цього показника. Тепер цей метод порівнянь "взято на озброєння", широко використовується у всіх серйозних міжнародних порівняннях між країнами, які характеризують диспропорційні аспекти соціально-економічного розвитку країн світу.

На двох сесіях Проекту LINK, які проходили у листопаді 2006 р. у Женеві (Швейцарія) та у травні 2007 р. у Пекіні (КНР), розглядалося п'ять доповідей, присвячених проблемам економічної незбалансованості. Точніше, у їх назвах фігурувало слово "imbalance", яке може бути перекладене українською мовою, як "дисбалансованість", або швидше – "несбалансованість".

Матеріали цих доповідей свідчать про те, що в них ідеться про аналіз економічної диспропорційності у розвитку окремих груп країн та регіонів порівняно з загальносвітовими тенденціями (передостання сесія у Женеві) та особливостей економічного розвитку Китаю порівняно з іншими країнами і, зокрема, з Індією (остання сесія у Пекіні).

Взагалі можна зазначити, що термін незбалансованість ("imbalance"), який має негативний відтінок, не досить часто вживається в англійській, російській та українській мовах, на відміну від позитивного значення цього слова "збалансованість" і особливо терміну "баланс". Так, термін "imbalance" взагалі не згадується в найавторитетнішому словнику англійської мови "The Concise Oxford Dictionary", а в аналогічному американському словнику "Webster's New World Dictionary of the American Language" його тлумаченню присвячено півтора рядка в одній з двох колонок⁹ – "нестача балансування (балансу) щодо пропорційності, стану, функцій тощо". "Большая советская энциклопедия" (видання 1983 р.) наводить пояснення цього терміна лише в фізико-механічному сенсі, як "відхилення від осі в машинах, механізмах"¹⁰.

⁸ A System of International Comparisons of Gross Product and Purchasing Power / [Irwing B. Kravi, Zoltan Kenessey, Alan Heston, Robert Summers]. – Baltimore and London : The Johns Hopkins University Press, 1975. – P. 294.

⁹ Webster's New World Dictionary of American Language / David B. Guralnik. – N.Y. : Simon and Schuster, 1982. – P. 725.

¹⁰ Большая советская энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А. Прохоров. – [3-е изд.]. – М. : Большая советская энциклопедия, 1969–1978. – Т. 17: Моршин – Никиш. – 1974. – 616 с.

⁶ Woytinsky W. S. World Population and Production. Trends and Outlook / W. S. Woytinsky, E. S. Woytinsky. – N. Y. : The Twentieth Century Fund, 1953. – P. 268.

⁷ Там само. – P. 265.

На відміну від цього негативного за змістом терміну його позитивній інтерпретації – терміну "баланс"¹¹ "Большая советская энциклопедия" приділяє понад 10 сторінок, висвітлюючи різні види балансів, починаючи від далеких для економіки визначень "балансу землі" і "баланса времени оборота вагонов", до детального висвітлення класичних економічних балансів: "баланса народного хозяйства", "баланса общественного продукта", "баланса межотраслевого производства и распределения продукции".

Мабуть, одним з найпоширеніших прикладів дисбалансів є Зведені бюджети (не тільки України, а й інших країн), які у більшості випадків, затверджуються з перевищенням видатків над доходами (іноді – навпаки), адже на стадії їх підготовки сума витрат значно перевищує можливі бюджетні надходження.

Термін "пропорційність", "диспропорційність" має ширшу сферу застосування в Україні (порівняно з терміном "дисбаланс"), наприклад, досліджуючи вікову структуру жінок в Україні, співвідношення слід трактувати як "диспропорційні" і навряд чи до них можна застосувати термін "незбалансованість", оскільки використання цих диспропорцій у системі балансу неможливе априорі, враховуючи важливість природних чинників.

Тобто у Проекті LINK термін "*imbalance*" міг бути без будь-якої втрати змісту доповідей замінений іншими, близькими до нього, термінами, які частіше вживаються в економічній літературі. Швидше за все його згадування вперше викликало "ланцюгову реакцію" щодо подальшого використання у назвах доповідей цього Проекту, ознайомлення з якими підтвердило висновок, що термін "*imbalance*" є лише одним з інших численних синонімів, яким зазвичай міжнародні організації характеризують економічний розвиток країн, регіонів, світу в цілому у статистичній та динамічній. Отже, в контексті цих доповідей він має значення певних відхилень від більш бажаних тенденцій і, зокрема (що особливо не підкреслюється), від базових цілей Декларації тисячоліття, хоча, на нашу думку, в цьому випадку доцільніше використовувати категорію "диспропорційність".

Серйозні міжнародні дослідження щодо структурних порівнянь і можливостей виявлення диспропорцій розпочалися у повоєнні роки. Одним з найбільш вагомих міжнародних документів, спрямованих на певне подолання найгостріших проявів диспропорційності у світовому масштабі слід вважати прийнятту 189 країнами світу на сесії Генасамблеї ООН у 2000 р. Декларацію тисячоліття.

Вона окреслює вісім найбільш гострих соціально-економічних диспропорцій сучасності – домовленості про позбавлення людства від бідності і, хоча Декларація має форму політичного документа, в основі якої лежать найгостріші економічні та соціальні диспропорції сучасності – між розвиненими країнами та країнами, які розвиваються, з особливим наголосом на стан найменш розвинених країн, уже в рік прийняття Декларації вказувалося: "важко уявити, що найбідніші країни будуть спроможні досягти 1–7 цілей, передбачених цією Декларацією, без кардинальної зміни політики багатих держав, яка подається у цілі 8".

За кожною з цілей Декларації тисячоліття можна наводити численні статистичні таблиці та десятки сторінок текстового аналітичного матеріалу, поданого в аналітично-статистичній частині "Доповіді про людський розвиток 2003 р.", але основний і дуже невтішний висновок полягає в тому, що за останнє десятиріччя понад 50 країн (а це більше чверті країн світу) стали ще біднішими.

Термін дисбаланси у останні роки використовувався у Звіті Європейської комісії "Про профілактику та корекцію макроекономічних дисбалансів" у якому визнано що "однією із основних причин сучасної економічної кризи є великі та постійні макроекономічні дисбаланси (*imbalances*), які накопичилися протягом останнього десятиліття й відображені у значних і постійних зовнішніх дефіцитах і надлишках, постійній втраті конкурентоспроможності, виникненні заборгованості і спекуляцій на ринку нерухомості. Вони не тільки викликали макроекономічні труднощі для держав-членів, але також привели в дію "механізми перетікання", які стають загрозами для Єврозони.

Цей звіт механізму попередження (ЗМП) є першим кроком у реалізації нової процедури спостереження для упередження і корекції макроекономічних дисбалансів, тобто процедури виявлення макроекономічних дисбалансів – ПВД (табл. 1.1)¹².

Можна погодитись, що будь-які соціально-економічні пропорції містять в собі певні елементи диспропорційності і коли їх кількісні характеристики дають змогу ідентифікувати негативні зміни в економічних процесах, тоді можна розглядати та трактувати їх вплив як негативний. Проте слід зазначити, що будь-яких загальноприйнятих кількісних показників не існує, тому диспропорційність необхідно розглядати залежно від об'єкта і суб'єкта дослідження, що дає можливість констатувати два варіанти впливу на економічний розвиток – позитивний та негативний, незважаючи на закладений у термін негатив із філологічної точки зору.

¹¹ Большая советская энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А. Прохоров. – [3-е изд.]. – М. : Большая советская энциклопедия, 1969–1978. – Т. 2: Ангола – Барзас. – 1970. – 632 с.

¹² Alert Mechanism Report / European Commission. – Brussels, 2012. – P. 3.

Зовнішні дисбаланси і конкурентоспроможність					
Показник	Середньорічний баланс поточного рахунку (розрахований за 3 роки), % до ВВП	Чиста міжнародна інвестиційна позиція, % до ВВП	% зміни (за 3 роки) реального ефективного обмінного курсу, як дефлятор використовується гармонізований ІСЦ (НІСР) порівняно з 35 промислово розвиненими країнами	% зміни (за 5 років) частки ринку, призначеної на експорт	% зміни (за 3 роки) у номінальних витратах на працю у вартості одиниці продукції (б)
Джерело даних	Статистика платіжного балансу, Євростат	Статистика платіжного балансу, Євростат	Показник Генерального директорату Європейської комісії з економіки та фінансів (DG ECFIN), база даних щодо цінової конкурентоспроможності та конкурентоспроможності за витратами	Статистика платіжного балансу, Євростат	Євростат
Орієнтовний поріг	+6/-4%	-35% нижній квартиль	+/-5% для Євросони +/-11% для інших нижні і верхні квартилі ЕА / + на невизначений термін ЕА	-6% нижній квартиль	+9% € +12% без € верхній квартиль € АЗ рр.
Період для розрахунку порогу	1970–2007	Перший доступний рік (з середини 1990-х років) – 2007	1995–2007	1995–2007	1995–2007
Деякі додаткові показники, які будуть використовуватися в економічних читаннях	Чисте кредитування / запозичення по відношенню до ROW (Рахунок операцій з капіталом + Сальдо рахунку поточних операцій у% від ВВП)	Чистий зовнішній борг, % від ВВП	Реальний ефективний курс по відношенню до інших країн Євросони	Частка експорту в обсягах товарів; продуктивність праці; тренд зміни сукупної факторної продуктивності	Номінальні витрати на працю у вартості одиниці продукції (зміни за 1, 5, 10 років); Ефективні витрати на працю у вартості одиниці продукції по відношенню до інших країн Євросони. Інші показники виміру продуктивності
Внутрішні дисбаланси					
Показник	% зміни до попереднього року дефлятованих цін на житло (в)	Рух кредитних коштів у приватному секторі, % від ВВП (г), (д)	Заборгованості приватного сектора, % від ВВП (г), (д)	Загальний державний борг, % від ВВП (е)	Середній рівень безробіття за 3 роки
Джерело даних	Гармонізований індекс цін на житло від Євростату, комплектується ЄЦБ, ОЕСР і дані БМР	Євростат для річних даних і QSA, ЄЦБ для квартальних даних	Євростат для річних даних і QSA, ЄЦБ для квартальних даних	Євростат (EDP – договір визначення).	Євростат
Орієнтовний поріг	+6% верхній квартиль	+15% верхній квартиль	160% верхній квартиль	+60%	+10%
Період для розрахунку порогу		1995–2007	1994–2007		1994–2007
Деякі додаткові показники, які будуть використовуватися в економічних читаннях	Реальні ціни на житло (зміни протягом 3 років) і номінальна ціна на житло (зміни за 1 і 3 роки). Житлове будівництво	Індикатор зміни фінансових зобов'язань неконсолідованого фінансового сектору і відношення залученого капіталу до акціонерного капіталу	Борг приватного сектора на основі консолідованих даних		

Примітка. * – планується розробити комплексний індикатор управління банківським/фінансовим сектором до кінця 2012 року;
 (а) використовується для торгових партнерів ЄС НІСР, в той час як для торгових фінансових партнерів – не членів ЄС застосовується дефлятор на основі індексу споживчих цін за СІПЦ методологією;
 (б) використовується співвідношення індексу номінальної компенсації за співробітника до реального ВВП на людину;
 (в) зміна ціни на нерухомість щодо дефлятора споживання;
 (г) приватний сектор, визначений як нематеріальні корпорації, домогосподарства та некомерційні установи;
 (д) сума кредитів та цінні папери, крім акцій та ласивів, що не об'єдналися;
 (е) стійкість громадських фінансів не буде оцінено в контексті МІР, це питання охоплене в ПСР.